

Vondrák, Václav

Slovesa IV. třídy

In: Vondrák, Václav. *Příspěvky k nauce o praslovanském přízvuku*.
Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a
národní osvěty, 1924, pp. 45-70

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126422>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

srovn. i r. *lono*, bh. *lono* a j. Pak i s dlouhou samohláskou jako slov. *telô*, *testô*, *blagô*, *uhô* a j.

U mužských kmenů na -o utrpěl sklad koncevé slabiky v nom. akk. sg. jejím zredukováním tolik, že jeho další změna nemohla působiti na kvalitu přízvuku v předcházející slabice. Kde pak rozhodovaly tyto pády, zůstal klesavý přízvuk nezměněn, srovn. slov. *môž*, *možâ*. Spolehlivého materiálu je zde málo, poněvadž takové *jo*-kmeny vykazují obyčejně přízvuk na koncovec, srovn. slov. *kônj kónja*, r. *konj, konjá*. Máme sice štok. *vôř*, *vôřa* a souhlasně slov. *vôj*, *vôja* ‚vůdce‘, jako *tôc. tjâa* ‚hod do kuzelek‘ (Rad 132, str. 123), ale r. zase *voždë*, *voždjá* (přízvuk tedy zase na konci).

Slovesa IV. třídy.

68. Jde nám zde především o nejstarší vrstvy těchto sloves, které byly přejaty z prajazyka do slovanštiny a právě výklad těchto sloves způsobuje velké potíže. Leskien vytkl celou řadu problémů naskytujících se zde (Afsl Phil. 24, str. 137). O jejich luštění se pokusil Diels (ib. 31. 1910, 78 sl.), částečně Lehr-Spławiński (O praslov. metatonji, 1918, str. 12 a jinde), pak van Wijk v různých článcích (hlavně v RS.).

69. Jak z dalších výkladů vysvitne, musíme zde předpokládati především dvě staré vrstvy: 1. deverbativa jako r. *voditi*, *vožu*, *vodiš*, schr. *voditi*, *vodiš* a kausativa r. *položiti*, *položu* -*ložiš*, schr. *položiti*, *položiš*. V praesentních tvarech měla tato slovesa klesavý přízvuk na *i*, což odpovídalo původně jazykovému -*éje*, sti. Na př. *dhārāyati*, *bōdhāyati*; 2. denominativa též s přízvukem na *i* v praesentních tvarech, ale přízvuk ten byl stoupavý odpovídající původně prajazykovému -*ejé*- a sti. denominativům jako *dēvayāti*. Tento předpoklad není nic zvláštního a vycházel od něho též i Diels. V infinitivu a v infinitivních tvarech vůbec mělo *i* jako původně dlouhá samohláska stoupavou intonaci, přízvuk vyskytující se velmi často na tomto *i* nebyl snad převzat z prajazyku, nýbrž dostal se sem podle známých pravidel o praslovanském přízvuku vůbec. Poněvadž se pak v obou vrstvách mohou vyskytovat slovesa buď s dlouhou neb krátkou samohláskou v kmenu, což mělo vliv na další utváření konjugace, obdržíme takto vlastně čtvero typů těchto sloves v praslovanské

¹ V následujícím budeme označovati typ s klesavým přízvukem na *i* jedničkou a se stoupavým dvojkou, krátkou slabiku v kmenu připojeným *a* a dlouhou *b*. Třetí hlavní typ je ten, kde na kořenné samohlásce byl původní stoupavý přízvuk. Samohláska mohla býti v tom případě ovšem jen dlouhá.

IV. konjugaci¹. Podle těchto typů tvořila se i později ještě nová slovesa. Vedle toho vznikaly nové typy hlavně u denominativ, kde rozhodoval pak přízvuk základního slova.

70. Slovesa typu 1a. Sem náležejí deverbativa, a sice jsou to hlavně slovanská iterativa jako eksl. *nositi nošq* a se stanoviska slovanské též kausativa na př. eksl. *pojiti pojq*, „napájeti“. V praesentních tvarech mělo *i*, jak již podotčeno, klesavý přízvuk, který pak v praslovanštině po jisté vývojové době byl pošinut jako krátký neoakut na předcházející slabiku. V 1. os. sg. zůstal přízvuk na *-o*, poněvadž zde měl stoupavou intonaci a proto nemusil býti pošinut. Tento rozdíl mezi 1. sg. a ostatními byl v praslovanštině zachován a byl pak přejat i do jednotlivých slov. jazyků, tu však většinou vyrovnán až na ruštinu, kde se udržuje až do nynější doby. V imperativě mělo *i* stoupavý přízvuk a proto zde nebyl měněn.

Dle toho máme ještě nyní:

71. V ruštině: praes. *nošú nosisš*, *nosit*, *nosimъ*, *nosite*, *nosjat*, imper. *nosí nosíte*, part. praes. act. *nosjá*, *nosjáščij* (zde tedy mělo ξ jako ϱ v 1. sg. stoupavou intonaci), part. praes. pass. *nosím*, kde tedy byl přízvuk též stoupavý. V infinitivě a infinitivních tvarech mělo *i* veskrz stoupavý přízvuk: inf. *nosítъ*, part. praet. act. I. *nosiv*, *nosivšij*, II. *nosil*, *-ila*, *-ilo*, pl. *-ili*, part. praet. pass. *nošēn*, *-ená*, *-eno*, *nóšennyj*. Jako praefigovaný budiž uveden: *prinošú*, *prinosisš*... inf. *prinositъ*. Třeba zde však vytknouti, že v praslovanštině bylo v praesentních tvarech podle zákonů o zkracování délek ve víceslabičných slovech krátké *i*, kdežto k jednoduchému slovesu příslušející tvary měly dlouhé *i*. Bylo tedy **donosišš*... **donosite* proti **nosišš*, **nosítъ*... ovšem pak by mělo býti zase **nosite* (dle štok. *družina*, č. *družina*, r. *družina* a pod.), bylo zde však asi vyrovnáno¹. Tento kvantitativní rozdíl mezi jednoduchým a praefigovaným slovesem třeba zde zvláště vytknouti. Kvalita přízvuku se však prozatím neměnila. Sem náležejí ještě slovesa: *broditъ*, snad i *dojitъ*, *dójišš* vedle *dojíšš* (*doěnnij*), *gonitъ*, *choditъ*, *-ložítъ*, *položú*, *-ložíšš* atd., avšak k *ložitъsja* je *ložušš*, *ložíššsja* atd., tento rozdíl nepochází ovšem z praslovanštiny, poněvadž tam ruského pravidla o reflexivu *sę*, aby následovalo vždy po slovesu, ještě nebylo. Jeví se zde tedy pozdější vliv buď reflexivního tvaru 1. os. sg. neb reflexivního inf. a jeho tvarů (srovn. na př. *chozētъ bole nasytitisja*. Nest. Lavr. str. 255, 13). Dále *molitъsja*, *moritъ*, *prositъ*, *prošú*, *prosišš*, vzhledem k lat. *precor*;

¹ Zde znamená $\hat{}$ zase dlouhý klesavý přízvuk a $\acute{}$ krátký (klesavý).

točítb (k *teč*, na př. *točítb slězy*), *vodítb*, *vozítb*; *ot-voritb*, *-vorjú*, *-vórišb*, tak i *za-t-voritb*, *-jú*, (*t*)*vórišb*, avšak *pojítb*, *pojú*, *pojíšb*¹.

72. V srbskochrvatsštině stal se krátký novoakut z praslovantštiny přejatý klesavým vůbec a tak zde máme: k *nosiš*: *nšim*, *nšiš*, *nšiš*... *nšiš*, imper. *nši*, part. *nšio*, *nšen*. Praefigované tvary jako *prinosiš*, *ušosiš*, *ošosiš* nám zřejmě ukazují, že ve tvarech *nšiš*, *nšiš*... byl původně stoupavý přízvuk (*nšiš*, *nšiš*...), neboť kdyby to byl zde původní, nějaký praslovanský přízvuk, byly by praefigované tvary **prinosiš*, **ušosiš* atd. Sem patří *góniti* (čak. *gōnī*), *hōditi*, *mōliti*, *prōsiti*, *vōditi*, *vōziti*. Výjimku činí *pōjiti*, *pōjim*, *napōjiti*: *nāpōjim*, *brōditi*, *brōdīm*; *lōžiti*, *lōžiš*. Praslovansky bylo jistě **ložiti*, **ložiš* a nasvědčují tomu i štok. složeniny jako *izlōžiti*, *izlōžiš*, *nalōžiti*, *nalōžiš* atd. Mimo to má i čakavština 3. sg. *lōži*, *nalōži* jako *nši* k inf. *nosit*, *tōči*. Štok. *lōžim* a pod. vzniklo tedy později vlivem inf. a jeho tvarů.

73. V slovinštině je stoupavý neoakut zachován: *nšim*, *nšiš*... *nšijo*, imper. *nši*, *nosite*, *nšil*, *nosila*, *nosilo*, *nšen*, inf. *nositi*, tak *raznositi*, *-nšim*. Sem patří *broditi*, *goniti*, *hoditi*, *ložiti* (Rad 132 str. 143), *moliti*, *točiti*, *prositi*, *prosiš*, *voditi*, *voziti*. I zde tvoří *pojiti*, *pojim* výjimku.

74. V češtině máme k *nositi* stě. *nošu*, ně. *nosim*, *nosiš*, *nosi*, imper. stě. *nosi*, *nosite*, nyní *nos*, *noste*, *nosil*, *nošen*.

Tak i *broditi*, *dojiti*, *honiti*, *choditi*, *-ložiti*, *modliti*², *mořiti*, *pojiti*, *prositi*, *točiti*, *voditi*, *voziti*.

Pojiti mělo tedy, jak r., schr. a slov. jazyk ukazuje, již v praslovantštině přízvuk na koncovec.

75. Slovesa typu 2a. O těchto slovesech musíme pojednat dříve, než přejdeme k 1b, neboť poskytují nám možnost k výkladu tohoto typu s dlouhou samohláskou v kmenu. Jsou to denominativa s krátkou samohláskou v kmenu. Stará denominativa přejala z prajazyku v praesentních tvarech stoupavý přízvuk na *i*, které se tedy co do intonace shodovalo zde s infinitivním *i*. V infinitivu musilo býti **lomiti*, neboť buď byl zde přízvuk hned z prvopočátku na *i*, aneb byl na *o*, pak ale mohl býti jen klesavý a byl by musil být pošinut na *i*, a praesentní tvary byly **lomišb*, **lomitb* (s dlouhým *i* srovn. č. *rukámъ*, *rukáchъ*, s polohláskou v třetí

¹ Sloveso to vyskytuje se hlavně s praefixy: *vspojítb*, *výpojítb*, *dopojítb*, *za-*, *š-*, *na-*, *o-*, srovn. *rěka pojít berega* (Dalj).

² *modliti* je deverbativum, jak tomu lit. *maldyti* (k *meldžū mešti*) zcela zřejmě nasvědčuje.

slabice, o čemž inde pojednávám), v praefigovaných tvarech *zalomíti: *zalomíšb, *zalomítb, což se značně shodovalo se *zanosíti: *zanosíšb a vedlo tudíž k vyrovnání¹, a sice ve smyslu klesavého přízvuku, tedy *zālomíti: *zālomíšb. Prosté sloveso podlehlo pak asi též vlivu svých složenin v jistých případech, kde bylo totiž mnoho složenin neb kde byly jednotlivé často se vyskytující složeniny.

76. Potom přišla v praslovanštině doba, kdy klesavý přízvuk musil býti pošinut na předcházející slabiku a k *zalomíti bylo pak *zālomíšb a k *lomíti: lōmíš. V jednotlivých slov. jazycích zvítězila délka v koncovkách. Tak máme v čakavštině *prelōmíš, prelōmīmo* (Belić str. 250) a štok. *prēlomīš, prēlomīmo, slōmīš, slōmīmo*. V tvarech prostého slovesa se zde čakavština rozchází se štokavštinou, jako často i inde, majíc k inf. *lomīt* praesens: *lōmīn, lōmīš, lōmīmo, lōmē*, tedy jako *odlōmīn, prelōmīmo* (a part. na *l* je jednak podle inf. *lomil*, jednak též vlivem praesentních tvarů *lōmil, lomīla*, Belić l. c.). Naproti tomu má štok. simplex — arci s pošinutým přízvukem jen jí náležejícím: *lōmīti: lōmīm, lōmīš, lōmī, lomīmo*², *lomīte*², *lōmē*, imper. *lōmī, lōmīte*, part. *lōmēci, lōmīo, lomīla, lomī'en*. Poněvadž čak. přízvuk souhlasí s ruským a slov., je praslov. a štok. je nový tak jako na př. štok. *lōžīš* proti čak. *lōžīs* (což bylo též přežato z praslov.).

Inde zde zachovala jak čak. tak i štok. praslovanský přízvuk. Tak máme v čak. *skočit: skōčīm, preskočit: preskočil*, ale někdy zase i *prēskočil* a praesens souhlasně s předešlým: *preskōčīm* a štok. souhlasně *skōčiti: skōčīm, preskōčiti: prēskočīm*. Dále čak. *oženit: ožēnīm, oženil, oženila* a *ženit: žēnīm, žēnīs, žēnīmo, žēnē*, imper. *ženī, ženīte*, part. *žēnēci, ženil (ožēnil), ženila, žēnen, žēneni*. Štok. *ženiti: žēnīm*.

77. Jsou ovšem i odchylky, jako na př. čak. *zvonit: zvōnī, imper. zvōnī* a dle toho i *zazvonī, zvōnēh* (e za i), avšak vždy *zvōnīl, zvōnīlā, zvōnīlo, zūzvōnīl* (Belić 249), kdežto štok. sice též *zvōnīti: zvōnīm*, ale vedle *zazvōnīm* též *zūzvōnīm*. Čak. *pogodīm, pōgōdīl, pogodīla*, ale štok. vedle *gōdīm, gōdīs, gōdīo, gōdīla* zase *pogōdīti: pōgōdīm*... a tak i jiné obdobné případy, kteréž podrobně zde rozebíratí není naší věcí. Ostatně není čak. materiál, aspoň poněkud, úplný. Zde jen musíme na to upozorniti, že v štokavštině třeba rozeznávati dvojí druh sloves s přízvukem na koncevce,

¹ Až na 1. os. sg., kde zůstalo všude *ó*- se stoupavým přízvukem, byl-li tam vůbec přízvuk.

² Přízvuk na koncovkách *-mo* a *-te* je pozdější a vycházel od koncovky *-mo*, jak se pravdě podobá.

a sice taková, která mají týž přízvuk i jinde jako *častiti*: *častim* (srovn. r. *čestiti*, *čestiš*, slov. *častiti častim*), *mčiti*: *mčim*, a dále taková jako *lómiti* *lómim* (a ovšem i *lžiti*: *lžim*), kde tedy původně byl přejet z praslovaštiny přízvuk na kořenné samohláске. Než se pokusíme podati výklad toho, třeba zde ještě některá slovesa z obou druhů vytknouti.

78. V srbskochrvaštině náležejí k prostým slovesům s přízvukem na koncovec (s praeфикem však na kořenné slabice) tak na př. *častiti*, *častim*, *dróbiti*, *dróbim*, *dvójiti*, *dvóriti*, *gnójiti*, *góditi se*, *gójiti*, *góstiti*, *gróziti*, *kóriti*, *krójiti*, *krópiti*. *lómiti*, *mčiti*, *móriti*, *plóditi*, *póstiti se*, *pótiti se*, *rójiti*, *rótiti*, *sóliti*, (čak. *osolím*), *posolé*, *posoli*, *osolil* i *osolil*), *škópiti*, *tvóriti* *tvórim* *znójiti*, *zvóniti* (s výjimkou viz § 77) a j. (Daňičić 54—55.)

S někdejším novoakutem praslov.: *děsiti* *děšim*, *kósiti*, pozdější *krčěiti* ‚brliti‘ (vápneň), *krčěiti* pf., *róditi*. *ródim*, ‚roditi‘ (ale čak. zde *rodi*, *ródil* *rodilá*, *ródilo*) *sěliti*, (u)sdliti‘, *skóčiti*, *ženiti*. Je jich méně (Dan. 52).

79. V slovinštině máme s někdejším neoakutem v praesentních tvarech *kositi* *kósim* *kósiš*, *lómiti* *lómim*, *mčiti*, *roditi* *ródim*, ‚starati se‘ (proti *roditi* -im ‚roditi‘) a zato má srbština *ráditi* *rádím* ‚pracovati, snažiti se‘, *uráditi*, *urádím* a pod.; *seliti*, *skočiti* (praes. *škčim*, ^ pro č), *tvoriti*, *zatvoriti* *tvórim*. obyčejně však *storiti* *storim* vedle *stórim* (v Přímoří, Breznik v Afsl. Phil. 32, str. 494); *ženiti* *žénim*.

S přízvukem na koncovec daleko více: *brojiti*, *brojim*, *častiti*, *častim*, *drobiti*, *dvoriti*, *gnojiti*, *goditi*, *goliti*, *gostiti*, *groziti*, -*koriti*, *krojiti* *krojim*, *kropiti*, *krotiti*, *moriti*, *obnoviti* (i štok. *obnoviti*), *noriti*, *ostriti*, *ploditi*, *postiti* *postim*, avšak vedle toho i *póstim*, *potiti se*, *roditi*, -im ‚roditi‘ (proti *roditi* *ródim* ‚starati se‘), *rojiti*, *rotiti*, *smoliti*, *soliti*, *skopiti*, *znojiti*, *zvóniti* a jiná, jen *govoriti* -im budiž ještě uvedeno.

80. V ruštině s praslovanským přízvukem na kořenné samohláске: *oblomljú*, *zolomljú*, -*lómíš*, *věter tak i lómít* (Dalj) *kosít*, *košú kósiš* (ale Dalj má *dožd* *kosít*)¹, *móčit* (*dožd* *móčit* Dalj), *uronít*, -*selít*, *skočít*, -*slonít*, *tvorít* *tvoriš*, ale *zatvóriš* (viz *ot-vorít*, a 1 a), *ženít* *ženjú* *žéníš*.

S přízvukem na koncovec: *čestít* *češčú*, *čestiš*, *drobít*, *dvójít*, *dvorít*, *gnójít* *godít*sja *gožú godíš*, *golít* *gostít*, *grozít*, *korít*, *krojít*, *krotít*, *obnovít*, *norít*, *ostrít*, *plodít*, *postít*sja *potít*, *rodít*, *rojít*sja, *rotít*sja, *solít*, *skopít* -*trošít*, *znojít*, *zvónít*. Pak ještě *govorít* *govorjú* -*íš* jako *veselít* -*ljú* -*íš*.

¹ Jindy se rozeznává: *kosít* *košú kósiš*, ‚kositi‘ a *kovít* *košú -síš* ‚šilhati‘, slovník akademie má jen *kosít* *košú kósiš*.

81. Srovnáme-li nyní typ 1a s typem 2a, shledáme přec jakýsi rozdíl. U typu 1a mají slovesa nepochybně deverbativního původu ve všech slovanských jazycích stejný přízvuk, kde ještě vůbec zachoval svou pohyblivou povahu. A není divu, musilo tomu tak býti dle platných zákonů o praslovanském přízvuku, a právě tato slovesa dala podnět k období zase jiným. Tímto vzorem byla slovesa: *goniti*, *choditi*, *moliti*, *prositi* a zvláště *nositi*, *voditi* a *voziti*. Mimo to patří sem pravděpodobně i *broditi* a *ložiti* odchylující se jen v štokavštině. Přešla tedy všecka tato a ještě jiná slovesa z praslovanštiny do jednotlivých slov. jazyků již s krátkým neoakutem na samohláске kořenné, jak jsme již dříve naznačili. Rozumí se samo sebou, že i všechny jejich praefigované tvary. Tomu však nebylo tak u sloves typu 2a. Tato slovesa skládají se z různých vrstev, co do stáří, ač většinou mohou ještě pocházeti z praslovanštiny. Zde nám může jíti jen o nejstarší vrstvu, která prodělala onen vývoj přízvukový a dospěla ke stupni námi právě projednávanému. Byla-li taková slovesa praefigována, přešla dle všeho již s novoakutem na krátké kořenné souhláске do jednotlivých slovanských jazyků a příslušná prostá slovesa asi z velké části též. Aspoň pro některá z nich máme ještě doklady. Nemůže totiž býti nějakou snad pouhou náhodou, že slovesa *kositi*, *seliti*, *skočiti*, *ženiti* souhlasí co do přízvuku v ruštině, srbsko-chrvatštině a slovinštině (r. na př. *ženítъ*, *ženjǔ*, *ženisъ* . . . , ač zde máme *žená*, *žení* . . . a teprv v pl. *žěny* a na mnohoženství se při tom zajisté nepomýšlelo; ostatně nebylo asi ani r. *žěny* prvotní). Sloves těchto se užívalo a užívá ještě dosti často bez praefixů a proto zachovala spíše svůj z praslovanštiny přejatý přízvuk¹. Opak toho vidíme v štokavštině. Máme jen štok. *bróditi* *bródim* a hlavně *ložiti* *ložím* (zde má čakavština ještě starší z praslovanštiny přejatý přízvuk: 3. sg. *ložǐ*, *nalóžǐ*) a ovšem také *pójiti* *pójim*, což se však vyskytuje i v ruštině i v slovinštině. Slovesa tato vyskytují se hlavně v praefigovaných tvarech, řídicěji jako prostá.

Přízvuk infinitivu a jeho tvarů na př. *ložiti* u prostého slovesa měl oporu v složeninách (na př. *izložiti*), této opory neměly však jeho praesentní tvary **ložis* a pod., když obdobný tvar zněl u praef. slovesa na př. *izložis* a pod. Když se pak celkem řídicěji vyskytovaly tyto tvary, mohlo se snáze státi, že tam nabylo vrchu to, co mělo oporu i ve složeninách, tedy *ložím* *ložis* atd. dle *ložiti* atd. Výklad ten vychází z předpo-

¹ Tedy jako schr. *nōsīs*, *vōzīs*, *vōdīs*, *gōnīs* atd. (obdobně ve všech slov. jazycích dříve).

kladu, že tyto tvary pocházejí z pozdější doby, když bylo již provedeno štokavské pošnutí přízvuku, poněvadž v čakavštině máme očekávané *lōži* v 3. sg. *nalōži* atd. Výklad ten platí ovšem také o *lōmiti*: *lōmīs*, *mōčiti*, *mōčiš*. U praefigovaných tvarů toho nebylo a tak máme zde na př. *izložiš*, *prēlomīs*.

82. Musíme předpokládati, že každé sloveso jako **oženiš*, tedy s krátkou koncovkou (proti **ženiš*) změnilo v jisté době praslovanštiny z uvedené příčiny svůj stoupavý přízvuk v klesavý. O jiných to ovšem neplatilo. Mohla to být jen slovesa IV. třídy, poněvadž jen taková se stýkala se slovesy jako *nanōsiš*. Tak to neplatilo na př. o tvaru r. *zakričiš* k inf. *zakričati*, štok. *zakričiš* k *zakričati* a j.

Neplatilo to pak dále veskrz o slovesech prostých. Upozornil jsme na to, že to musila být především nejstarší vrstva denominativ podle IV. tř. Vyznačuje se tím, že tvoří iterativa prvního neb druhého stupně zrovna tak, jako vzory, podle kterých se pak co do přízvuku řídila, tedy jako *-našati*, *-prašati*, *-lagati*, *-gaňati*, *-chadiati*, *-vadiati*, *-važati*. S tím se shodují naše slovesa jako *-lamati*, k slov. př. *namočiti* máme *namākati*, *-kam*, k r. *vyselít* též *vyseljati*, *podseljati* a pod.

Sem náleží bezpochyby též *goditi* (zvl. *goditi se*), a přece má přízvuk ve všech slov. jazycích, kde je vůbec ještě pohyblivý na koncovkách. Jest tedy pravděpodobné, že tento přízvuk pochází již z praslovanštiny, ač máme i v církv. slov. na př. *ugaždati* a pod. Ze složenin nemůže pocházeti z příčin dříve uvedených a tak můžeme předpokládati, že se v praesentních tvarech prostého slovesa zachoval starý přízvuk na *i* koncovek po uvolnění souvislosti mezi prostým slovesem a jeho odvozeninami. Praefigované tvary nabyly totiž většinou takového zbarvení původního významu, že se od prostého slovesa značně odchýlil a tyto odchylky zasahovaly zajisté do praslovanštiny. Nebylo takové vnitřní souvislosti, aby se na př. simplex mohlo jevit jako tvar vzniklý dekomposicí ze své složeniny. Je na př. zcela jiný poměr mezi *lomiti* a *u-lomiti* nežli mezi *goditi* a *u-goditi* nebo *goditi se* a *u-goditi se*. To mělo také za následek, že bylo užívání prostého tohoto slovesa dosti obmezeno (v staré církevní slovanštině máme na př. jen jeden doklad — a sice *godę* v Supr. —, kdežto na př. *ugoditi* má dosti dokladů). Prosté sloveso **goditi*, **godiš* nezměnilo tedy svého přízvuku stoupavého na koncovkách praes. tvarů v praslovanštině. U jiných sloves zůstal zase starý přízvuk, poněvadž neměla vůbec složenin, neb byly to jen zřídka se vyskytující jako *rotiti*, *postiti se*, *ploditi* a j. Ale celkem můžeme říci, že je mnoho sloves, u nichž bychom očekávali týž při-

zvuk jako u *ženiti*, *seliti*, *skočiti* ... a není ho tam. Vliv složenin na základní prostá slovesa nemohl zde snadno proniknouti, poněvadž zde šlo o vliv přízvuku krátkých slabik na dlouhé slabiky a to nejde jen tak snadno.

83. O praefigovaných tvarech třeba ještě podotknouti, že v štok. pravidelně zachovaly svůj přízvuk z praslovanštiny přejatý, jak již podotčeno, nezachovaly se však některé zbytky i v jiných slov. jazycích, neboť na př. o r. *zatvóriš* proti *tvoriš* a i slov. sice *tvoriti*, *tvorím*, ale *zatvoriti*, *zatvorim* viz § 71, str. 47. Bylo tedy jinde vyrovnáno mezi prostým slovesem a jeho odvozeninami. Ano, uvádějí se i z čak. podřečí případy, jako 1. sg. *brojŕn* a *zbrojŕn*, (*z*)*brojŕmo*, (*z*)*brojŕitŕ*, *zadójŕn* (Afsl. Phil. 32, str. 434).

84. Slovesa typu 1b. Co jsme pozorovali u sloves typu 2a, to se opakuje poněkud i zde. Po dlouhé slabice musil se totiž zde změnit klesavý přízvuk v stoupavý a jako takový mohl pak ovšem zůstat na svém místě. Tak dostaneme: **bŭdŕjŕ*, **bŭdŕšŕ*... **bŭdŕite* (původně vlastně zde **bŭdŕite*¹ a inf. **bŭdŕiti*¹, v složeninách **probŭdŕšŕ*... inf. **probŭdŕiti*, tedy jako u typu 2a. Vlivem praefigovaných tvarů jako *donosišŕ*, *donosiŕ*... atd. byl též v našich praefigovaných tvarech *probŭdŕšŕ*... krátký stoupavý přízvuk proměněn v klesavý, poněvadž se jinak tvary ty docela shodovaly. Tak vzniklo **probŭdŕšŕ*, **probŭdŕitŕ*. Tu a tam podlehl pak simplex v praslov.: **bŭdŕšŕ*. To se ovšem musilo státi v praslovanštině ještě v době, než byl klesavý přízvuk pošinut na předcházející slabiku. Po tomto pošinutí bylo **bŭdŕjŕ*, **bŭdŕšŕ*, **bŭdŕitŕ*..., a vedle toho: **probŭdŕšŕ*, **probŭdŕitŕ*. Při úzkých vztazích těchto tvarů, musilo pak v jednotlivých slov. jazycích, kde se uvolnily zákony, působící v praslovanštině zkrácení neb zachování délky v jistých pozicích, dojíti k vyrovnání kontaminací či na základě kompromisu co do kvantity a místa přízvuku. Délka byla jen v prostém slovese a nabylo-li toto vrchu, vznikly tvary **probŭdŕšŕ*, **probŭdŕitŕ* a inf. **probŭdŕiti* a **bŭdŕšŕ*... **bŭdŕiti*, kde znamená přízvuk, který měl povahu dlouhého neoakutu a

¹ Srovn. schr. *dŭbrava* z **dubrŕva*, **dobrŕva*. Byla-li délka kořenné samohlásky ještě před pošinutím klesavého přízvuku na předcházející slabiku nebo až po něm, nebo konečně až v jednotlivých slov. jazycích ve všech praesentních tvarech vyrovnána, jest zde pro nás bez významu. Jisto jest, že je tam ve všech praesentních tvarech, kde se vůbec objevuje, a proniká i do infinitivu, což ovšem nemohlo býti v praslovanštině, kde se uplatnily jisté zákony o zkracování délek v jistých pozicích. Na těchto zákonech zakládá se částečně též vývoj našich typů slovesných. o kterých právě pojednáváme.

přešel v štokavštině (před délkou) v nový cirkumflex. A tak máme čak. *zbúdiŋ* (1. sg.), *zbúdił* (u Belice na str. 230) a štok. *próbuđiš*, *razbuđiš*, inf. *probúđiti*, *razbuđiti* a simplex *búdiš*, inf. *búđiti*.

Tak i v ruštině: *bužu*. *búdiš*, *búđit*... *búđjat* k inf. *búđít* a souhlasně *razbužu*, *razbúdiš*, *razbúđit* k inf. *razbúđít*.

85. Totéž se opakuje u *gubiti* až na štokavštinu. V čakavštině máme *gúbiŋ*, *gúbiš* k inf. *gúbit*, *zgúbil*, *zgúbjeno* (tedy jako dříve uvedené tvary *zbúdiš* atd.). Avšak v štokavštině je zde *gúbim*, *gúbíš*, *gúbí*... inf. *gúbiti*, kdežto praefigované tvary zůstaly nezměněny: *po-gúbiti* (z *pogubiti* či vlastně z dříve z toho vzniklého *pogubiti*), *pógubiš* (z **pogúbiš*), dále *zgúbiti*: *zgúbíš* (novější je *sagúbiti*, *ságubiš*).

Jest ovšem pravděpodobnější, že čak. tvar je starší, z praslovanštiny přejatý a že štok. vznikl teprv na štok. půdě, a sice obdobně, jako jsme zde měli *lòžiš*, kdežto podle ostatních slov. jazyků musíme čak. *lòžiš*, *lòži* pokládati za starší. A tak máme i zde v ruštině *gublju*, *gúbiš*, inf. *gubít* a vedle toho *pogublju*, *pogubiš*... inf. *pogubít*.

Zato má slovinština *gubiš*, *gubi*... inf. *gubiti* a dále *zagubiš*, *zagubi*... *zagubiti* a to souhlasí s češtinou *hubiš*, *hubí*... *hubiti* a *zahubiš*, *zahubi*... *zahubiti*.

Taktéž souhlasí slov. *saditi*: *sadiš*, r. také sice *sadít*: *sažu*, *sadiš*, ale vedle toho též *sadiš* a vždy *sadišsja* (P. Boyer, De l'accentuation du verbe russe 1895, str. 39 neb 449). Mohlo by se předpokládati, že se právě starý přízvuk zachoval v ustrnulých reflexivních tvarech, a poněvadž se tyto teprv v ruštině ustálily, byla by tato změna přízvuková teprv v ruštině provedena. Ruský tvar *sažu*, *sadiš* je tedy do ruštiny z praslovanštiny přejatý tvar a vedle toho pronikal zde nový *sažu*, *sadiš*, který vznikl tak, jak jsme vyložili o č. a slov. *búdiš* atd.

Sloveso to bývá také považováno za denominativum. Č. *sadim* (stč. *sazu*), *sadiš*... k inf. *saditi*. Zato je v štok. *saditi*, *sádiš*, což by dalo v češtině **saditi*: **sádím*, **sádiš*.

I při délce souhlasí slov.: *paliti*¹, *páliš* s č. *páliti*: *pálím*, *páliš*, ovšem dále s štok. *páliti*: *pálim* a čak. *párit*: *pálin*, *páliš*, *pálimo*, *pálě*, avšak naproti tomu je r. *palju*, *palíš*, *palít* atd. Tak je r. i *varít*: *varjú*, *variš*, ale vedle toho i *váriš*, slov. *variti*, *varíš*, č. *variti*: *varíš*, ale štok. zase *variti*: *várim*, *váriš*.

¹ U Pleteršnika zase nesprávně *páliti* (viz Rad 132, str. 142).

Slovesa *saditi*, *řáľiti*, *vařiti* jsou kausativa k *sěditi*, *řolěti*, *vbřěti* (връѣ) a přišla z praslovanštiny do jednotlivých slov. jazyků s délkou v praes. tvarech.

86. Při převaze složenin nemohla se všude udržeti délka prostého slovesa, nýbrž podlehla často složeninám s krátkou samohláskou. Výsledek byl pak týž, jako by bylo nové prosté sloveso vzniklo dekomposicí, tedy na př. **buditi*:**búdiš* vedle **probuditi*:**probúdiš*. Od typu 2b sem patří na př. štok. *rustiti*:*rustiš* vedle *dopustiti*:*dopustim*. Obvyčejně však máme při zkrácené kořenné samohláске přízvuk na koncovkách, v čemž je patrný vliv infinitivu a jeho tvarů. Byla-li dříve kořenná samohláska zkrácena, mohl se tento vliv spíše uplatnit. Obvyčejně bylo pak vyrovnáno mezi prostým slovesem a jeho složeninami; v štok. to bylo porušeno novým posínutím přízvuku. Tak máme v češtině: stě. *buzu*¹, ně. *budim*, *budiš*... inf. *buđiti*, taktěž i *probudim*, *-iš* a inf. *probuditi*. Tak i v slovinštině: *budim*, *budiš*... inf. *buditi* a *probudim*, *-iš*... inf. *probuditi*.

87. Zde jsme vycházeli z předpokladu, že byl stoupavý přízvuk na koncovkách prostého slovesa vlivem složenin přeměněn v některých případech již v praslovanštině v klesavý a pak posínut na předcházející slabiku. Avšak je zde též možnost, že u prostého slovesa zůstal dlouhý stoupavý přízvuk — právě pro svou délku — nedotčen a teprv když v jeho složeninách byl klesavý přízvuk posínut na předcházející slabiku, mohlo býti vyrovnáno mezi prostým slovesem a jeho složeninami, při čemž si prosté sloveso zachovalo svou délku kořenné samohlásky a převzalo přízvuk složenin, kdežto složeniny zachránily svůj přízvuk a převzaly délku prostého slovesa. Výklad ten by se lépe zamlouval a snad by zde ani štok. nový cirkumflex, ke kterému tento kompromisní přízvuk vedl, nedělal potíži. Obvyčejně je to ovšem skutečně posínutý přízvuk na předcházející dlouhou slabiku. U složenin je zde skutečně posínutý přízvuk. Toto vyrovnání mohlo nastati v některých případech již v praslov., ale v poslední době, kdy se začala trhat v znatelné jednotlivé skupiny. V jiných případech (při převaze složenin) mohlo zase simplex převzít kvantitu složenin a porouchati si svůj přízvuk na koncovkách, kdežto složeniny mohly uchovati svou krátkou samohlásku, avšak přijmouti při tom přízvuk prostého slovesa. To se mohlo státi jak ke konci praslov. doby tak i později v jednotlivých slov. jazycích.

¹ Pro stě. *luditi* má Gekauer jediný deklad ve svém stě. slovníku z Ol. Cant. 2. 7. Jiný je v Ev. sv. Mat. 113a a najde se jich jistě více, ale nepochm větší je ve skutečnosti počet dekladů složenin jako *probuditi*, *valuditi* atd.

Pro obé měli bychom doklady jak u typu 1 *b*, tak i u typu 2 *b* a zde zvláště. Tak máme vedle uvedeného slovesa *buditi* dále *hubiti*, které se vyskytuje zas řidčeji, než *vyhubiti*, *zahubiti*, *pohubiti* atd. A zcela zřejmě vidíme to u *saditi*. Slovesa toho se na př. v češtině u porovnání s jeho složeninami jako *posaditi*, *vy-*, *na-*, *pře-*, *v-*, *ob-*, *od-* téměř ani neuzívá.

Nápadné je *variti*, *varím*, slov. též *variti*, *varim*, neboť se vyskytuje jako simplex poměrně dosti často; snad zde tedy přece rozhodoval velký počet praefigovaných tvarů.

Co se týče slovesa *páliti*, vyskytuje se jako subjektivní sloveso velmi často a proto zachovalo délku jak v češt. tak i v slov. Mimo to ještě i ve funkci transitiva. V ruštině bylo částečně nahrazeno slovesem *žečť*, *žigatť*, *sožigatť*, *požigatť* atd. a tak je zde již *palju*, *pališť* proti češtině a slovinštině.

88. Pak máme tři slovesa, která zachovala svou délku ve všech slov. jazycích neb aspoň její sledy a skutečně užívá se jich dosud všude velmi často v nepraefigovaných tvarech, ovšem také i v praefigovaných. Jsou to slovesa právě v naší otázce velmi průkazná.

Přízvuk na koncovec vyskytuje se zde jen u jednoho z nich, a sice u tvaru pocházejícího z církevní slovanštiny a užívaného ještě v ruštině: *vratitť*: *vrašču*, *vratišť* (Boyer ib. 38), pravý ruský tvar je *vorotitť*: *vorocu*, *vorotišť*, *vorocen*, štok. *vrátiti*: *vrätim*, *vrätišť*, *navrátiti*, *návratim* a čak. s tím souhlasí: *vrätit*: *vrätin*, *vrätišť*, imper. *vrätĩ*, *vrätĩte*, part. *vráčeno*; č. *vrátiti*: *vrátisť* (slov. zato je tvar *vrñiti*, *vrñem*); p. *wrócić*: *wróćę*, *wróćisz*; sem patří též r. *volocitť*: *volocu*, *volocišť*, *volocen*, *-ená*, *-enó*, *vvolocen*, *-lócennyj*, schr. *vláčiti*: *vláčisť*, slov. podle Valjavce *vláčiti*: *vláčim* (Rad 132, str. 142 a 160 a tak i podle Breznika v Afsl. Phil. 32, str. 440), kdežto Pleteršnik má *vláčiti*, *vláčim*, č. *vláčiti*: *vláčisť*; r. *toropitť*: *toroplju*, *toropišť*, imper. *toropi* a s tím souhlasí č. *trápiti*: *trápim*, avšak dle typu 3: slov. *trápiti*, *trápim* (Plet., Valjavec, Rad 132, str. 148 a 155), *potrápiti*: *potrápim*, *iztrápiti*, *-trápim* a schr. *trăpiti*: *trăpim*, *potrăpiti*, *potrăpim*.

Kdežto máme dále r. *tolocitť*: *tolocu*, *tolocišť*, imper. *toloci*, *tolocen*, slov. *tláčiti* (tak Breznik l. c., u Plet. je zase *tláčiti*): *tláčim* (dle Brezn. l. c., Plet. má *tláčim*, má tedy *tláčiti*, *tláčim*), je v češtině proti očekávání *tláčiti*: *tláčim*, kde tedy praefigované tvary rozhodovaly se svou krátkou samohláskou. A stalo se to snad tím, že sloveso to pozměnilo svůj význam. V češtině bylo totiž částečně nahrazováno slovesem *šlapati*.

89. Van Wijk čítá sem ještě mezi jinými štok. *učiti, učis* jakožto kausativum k *vyknoiti* (Afsl. Phil. 37, 1920, str. 23), což můžeme jen schvalovati, čak. *učít: učín, učímö, učé, naučit, naučín, naučímö, naučil, -il, -ili*, štok. *učiti: učim, učis*, avšak *poučiti, poučis*, slov. *učiti, -is*, r. *učítb, učis*, č. *učiti, učis*, takže není snadné zde určití z praslov. přejatý přízvuk. Patero deverbativ, která sem náležejí, odchyluje se docela svým přízvukem (v. Wijk, l. c. str. 25): r. *láziti: lázišb*, št. *láziti: láziš*, slov. *láziti: láziš*, r. *grábitb: grábišb*, št. *grábiti: grábiš*, slov. *grábiti: grábiš*, r. *bávítb: bávišb*, št. *báviti: báviš*, slov. *báviti: báviš*, r. *věsítb: věsišb*, št. *-vješiti: -vješis*, slov. *věsiti: vješis*, r. *těsítb: těsišb*, št. *tješiti: tješis*, slov. *těsiti: těsiš*¹.

Van Wijk si s těmito slovesy nevěděl rady. Myslím, že je možno vysvětliti jejich přízvuk následovně. Jako prostých sloves užívá se těchto deverbativ, až snad na *těsiti* celkem zřídka a vyskytují se nejčastěji v složeninách. V těchto se dostala do styku s příslušnými nominálními složeninami kmenů na *-o* a *-a*, které měly stoupavý přízvuk na kořenné samohláске při dlouhém praefixu. Tento přízvuk pronikl pak i do slovesných tvarů či lépe modifikoval tam jen onen, který tam snad již byl na téže slabice (ovšem až na inf. a jeho tvary). Tak vzniklo r. *potěšitb* dle *potěcha, utěšitb* dle *utěcha* a pod.; ovšem dělo se to již v praslovanštině. Podobně r. *perevěsítb* dle *perevěs* (srovn. štok. *prijěvjes* a *prěvjesiti*); r. *zavěsítb* dle *zavěs* (srovn. štok. *zavjesiti* a *zavjes*); r. *zabáviti* a *zabáva* (štok. *zábava* a *zábaviti*, slov. sice *zabáva*, ale v praslov. byl nom. *zabáva* a k tomu slov. *zabáviti*); r. *razgrábitb* a *razgráb* (v *razgráb rvut* a pod. Dalj) a slov. též obdobně *zagrábiti* a *zagráb*, *-grába*; r. *ulázitb* a *uláz*, *zalaziti* a *zaláz*, r. *perelázitb* a *pereláz*, štok. *prělaziti* a *prijělaz*, *prélaz*, slov. *prěláziti* a u toho ještě *prělaz* gen. *prélaza*.

Dekomposicí vznikly pak shora uvedené tvary. Přízvuk tento nemůže pocházeti z infinitivu a jeho tvarů prostých sloves, neboť pak by musil býti na koncovkách, ale také ne z jejich praesentních tvarů vůbec, neboť pak by zde musila zase býti dlouhá kořenná samohláska v češtině a tak můžeme přízvuk ten pravděpodobně vysvětliti jen z praefigovaných tvarů.

K těmto slovesům druží se ještě slov. *trápití, trápim* a schr. *trápiti: trápim* shora uvedené, avšak přízvuk ten nepochází z pra-

¹ V češtině také jako *mučiti: mučím* (s tím se docela shodují naše slovesa) s krátkou samohláskou: *bavím, věším, těším*.

slovanštiny, jak nám jiné slov. jazyky ukazují, nýbrž jest to čistě slovinský (a schr.) útvar. Mámeť i v schr. *trăp, trăpa, pòtrap: pòtrapiti*.

90. Na základě slovesného materiálu typu 1*b* nemůžeme sice podati přesného důkazu, že i zde byla přeměna klesavého přízvuku v stoupavý po délce dle naší poučky provedena, avšak přece jest to i zde pravdě podobné. Kdyby se totiž nebylo tak stalo a byl by naopak zůstal na praesentních koncovkách původní klesavý přízvuk, byl by musil býti pošinut ještě v praslovanštině na předcházející slabiku, takže by mělo praesens prostých sloves stejně přízvuk na kořenné samohlásece jako praefigovaná slovesa, čímž by se tato posice přízvuku stala pevnější a mohli bychom pak očekávati aspoň přibližný poměr, jaký byl u typu 1*a*. Tam byl přízvuk pošinutý na předcházející slabiku skoro výlučně. Tomu tak není u typu 1*b*. Pouze tři slovesa zachovala zde svou délku v praesentních tvarech skoro ve všech slov. jazycích: *vlačiti, vratiti, trapiti*. Obdobně jako u typu 2*a* budeme zde předpokládati, že praesentní tvary prostých sloves přinesly si z praslovanštiny do jednotlivých slov. jazyků přece v některých případech stoupavý přízvuk na koncovkách a tvary praefigovaných sloves zase krátký novoakut na kořenné samohlásece. Kde se užívalo pak často prostých sloves, pronikla délka z jejich praesentních tvarů i do praefigovaných, v opačném případě zase krátká samohlásková praefigovaných sloves do prostých.

Celkem jeví se zde též výsledek jako u sloves typu 2*b*, kde jest sice mnoho sloves s délkou, ale máme zde vedle toho přece zase slušný počet sloves s krátkou samohláskou.

91. Slovesa typu 2*b*. Jsou to denominatiya s dlouhou samohláskou základního slova a s původním přízvukem stoupavým praesentních tvarů na *i*. Byl zde tedy již původně stav, ke kterému se dospělo po jistém vývoji u typu 1*b*, o němž jsme právě pojednávali. Co tam bylo řečeno, platí též zde a netřeba tudíž toho opakovati. I zde máme tedy na př. 3. sg. čak. *pláti* a v štokavštině *plátiti: plátim, plátíš* (° vzniklo zde z dlouhého neoakutu jako i jinde), r. *placi, platiś* (též *plótiś*)... inf. *platiť* a *zaplatiť: zaplacu, zaplaciś* (*zaplótiś*).

Vedle toho však též štok. *činiti, činīś, činī mi se* 'zdá se mi', avšak *načiniti, načiniīm, načiniś; počiniti: počiniīm, počiniś*, v čakavštině však pronikla i zde délka: 3. sg. *načini*, inf. *načiniť, učiniť*, part. *načinił* a *učinił, načiniła*, pass. *načinenū; bistriti: bistrim*, ale *izbistriti: izbistrim*.

Máme však i případ, kde prvotní simplex co do kvantity a přízvuku docela zaniklo a jaksi dekomposicí vzniklo nové: *pūstiti, pūstim, dopūstiti, dopūstim*, tedy zdánlivě docela jako u typu 1*a*.

Praesentní tvary *pôcînîš, pôučîš, îabîstrîš, dôpustîš* a pod. nám ukazují, že v praefigovaných tvarech byl skutečně přízvuk s i koncovce pošinut na samohlásku základního slova v době, kdy prosté sloveso jej mělo také ještě na koncovce a v některých případech jej tam i ponechalo. Pošnutí to mohlo se ovšem státi jen v praslovanštině.

Se štok. *čîniti: čînîš* se docela srovnává slov. *platiti: platîš* a č. *platiti: platiš*, tedy s krátkou samohláskou. V složeninách je zde ovšem vyrovnáno: slov. *zaplatiti: zaplatîš* a č. též *zaplatiti: zaplatîš* (původně tedy s přízvukem na *i* jak v inf. tak i v praes.), kdežto jiné slov. jazyky vykazují zde jiný vývoj, jak jsme viděli předtím.

92. Jsou zde rozdily někdy i mezi nářečmi a podřečmi jednoho jazyka (jako mezi čakavštinou a štokavštinou). Na druhé straně pozorujeme zde přece jen zase nápadné shody co do přízvuku, pokud se nyní ještě projevuje kvantitou, jak na to upozornil Diels, a sice hlavně mezi češtinou a slovinštinou (Afl. Phil. 31, 1910 str. 78, sl.)¹. Hned v našich příkladech je nápadná shoda mezi č. *platiti* a slov. *platiti* *platím*, dále mezi štok. *čîniti čînîm*, slov. (uh. kajk.) *čîniti čînîm* a č. *čîniti čînîm*. V praslovanštině mohla býti možnost takového vyrovnání jen v době, kdy se začala již rušiti, kdy platnost jednotlivých zákonů přízvukových a kvantitativních byla již otřesena a začaly se tvořit skupiny, napřed větší, pak i menší se stejnými zvláštnostmi jazykovými. V jednotlivých jazycích bylo neb mohlo býti pak další vyrovnání vykonáno. Tak byla délka pravidelně zavedena v srbštině až na některé případy, v nichž však zase čakavština pokročila ještě dále v onom vyrovnání. Belić z ní uvádí (na str. 249 a 250—251) tyto příklady (v závorkách uvádím k tomu štok. tvary, o *načînî* atd. jsme se již zmínili): praes. *dîlî, podîlî*, inf. *podîlîti, podîlîna* (štok. *dîjelîti: dîjelîm*,

¹ Tak se dle něho shoduje č. *buditi, čiziti, (obdarîti), (děliti), dluziti se, (hasiti), (hlušiti), (hraditi) hřebiti se, † hřešiti, chladiti, chraditi, (kaditi) kaliti, hárten, křepiti, křiviti, lepiti, maliti, † mastiti, (měniti), † mladiti, mračiti, platiti, † plniti, puđiti, opustiti, (ručiti), (saditi), † sladiti, † zaslepiti, † osněžiti, přestřeliti, † světiti, (sušiti), (valiti), (vařiti), † zlatiti, † žlutiti*. Slovinsky tomu odpovídá: *gastiti, gastm. Naproti tomu: č. běliti, (blouditi), bouřiti, (brániti), brázditi, brousiti, † dáviti, (hnáziti), zahouliti atd. † chváliti, (chrániti), † klátiti, kněžiti, † koupiti, (krátiti), (okroužiti), léčiti, loučiti, (louditi), mísiti, † mlátiti, moutiti, páliti, † sloužiti, † souditi, † toužiti, † tříbíti, potrousiti, besprengen, vábiti, † vláčiti, † vrátiti*. Tomu odpovídá slov. *hvaliti* (má býti ovšem *hvaliti!*), *hvalím*. Ovšem v obou typech vyskytuje se dosti výjimek, ale shoda tato pochází částečně již z praslov. (případy takové opatřil jsem †, nejisté jsem uzavorkoval). Několik případů nicméně však přece zbývá.

nadijělāti: nādijelīm); gūbīn: gūbīt, zgūbil, zgūblēno (štok. gūbiti: gūbīs, izgūbiti: izgūbīm, pogūbiti: pōgūbīm, sloveso to bylo již uvedeno nahoře, poněvadž patří bezpochyby k typu 1b, ale to na věci zde nic nemění); 1. pl. praes. gūlīmo ‚dře-me‘: ogūlīla (št. gūliti: gūlīm, ogūliti: ōgūlīm); hrānīn, hrānā: hrānīla (št. hrāniti: hrānīm, zahrāniti: zahrānīm); 3. pl. praes. jāvē (št. jāviti: jāvīm, pf., objāviti: ōbjāvīm); kŭpī: kŭpil (št. kŭpiti: kŭpīm, otkŭpiti: ōtkŭpīm); 3. pl. praes. poľubě (št. lĭubiti: lĭubīm); 3. sg. umīsī, imper. umīsī -ite, part. umīsīl (št. mĭjesiti: mĭjesīm, namĭjesiti: nāmĭjesīm); inf. mlātīt (št. mlātiti: mlātīm); pālīn, pālīs, pālīmo, pālē, imper. pālī, pālīte part. pālēc, pālīl, pālīla, pālēn, pālēna; zapālīn: zapālīl, zapālēna; opālě; upālě (št. pāliti: pālīm)¹; plātī (št. plātiti: plātīm); pōprītīs ‚pohrozíš‘: pōprītīt (št. prĭjetiti: prĭjetīm, zaprĭjetiti: zāprĭjetīm); part. pass. p̄crejeno (p̄oređiti: p̄oređīm ‚postaviti do řady‘ vedle ‚srovnatí‘, s odchylným přízvukem); 3. pl. zrucě: zaručēt (št. rŭčiti: rŭčīm, zarŭčiti: zārŭčīm); sādā, p̄osādě: sādīt, p̄osājēn (št. sāditi: sādīm, p̄osāditi: -p̄ōsādīm); spāsīl (štok. sp̄āsti: spāsēm ‚zachrániti, spasiti‘); sŭāř, odsŭāř (št. sŭditi: sŭdīm); svītī: svītīt (št. svĭjetiti: svĭjetīm Stulli, obyčejně svĭjēliti: svĭjēlīm od svĭjētlo); tŭžī (št. tŭžiti: tŭžīm); pretrūdīn (št. trŭditi: trŭdīm); vrātīn, imper. vrātī, vrātīte (št. vrātiti: vrātīm). Zde bylo několik sloves, která patří spíše k typu 1b, jako právě uvedené vrātiti.

93. Co bylo právě podotčeno o srbskočrvatštině, že totiž dospěla zde k jednotnému typu, to tvrdil Breznik též o ruštině (Afsl. Phil. 32. 1911, str. 495), avšak v ruštině je tolik výjimek a vyskytuje se tak často dvoji přízvuk u jednotlivých sloves, že jí nelze stavěti k srbskočrvatštině. V ruštině, polštině, češtině a slovinštině není zde žádného jednotného typu, nýbrž jsou zde spíše dva, poněvadž v jedněch slovesech máme délku, v druhých krátkou slabiku nebo se liší ještě nyní různým přízvukem, tedy zrovna tak, jak jsme to shledali u typu 1b. Co tam bylo vyloženo, musí též platiti o typu 2a i 2b, neboť u všech těchto tří typů bylo již v praslovanštině dosaženo stejného vývojového stupně². Jde tedy jen o to, možno-li na základě materiálu typu 2b potvrditi náš výklad podaný nahoře. Trváme, že ano.

¹ I zde platí, co bylo podotčeno u gubiti.

² Tyto tři typy dospěly totiž tam, že měly vedle 1. os. sg. přízvuk v praesentních tvarech na koncovkách. V složeninách byl vlivem složenin prvního typu (1a) přeměněn v klesavý přízvuk, který musil býti později pošinut na předcházející slabiku. V prostých slovesech stalo se asi v jistých případech podobně, v jiných zůstal přízvuk prozatím nezměněn a podlehl změnám později, hlavně asi na půdě jednotlivých slovanských jazyků.

94. Podle tohoto výkladu byly délky původně v nepraefigovaných praesentních tvarech, kdežto v praefigovaných se musily zkrátiti. Dále bylo poukázáno na to, že tam, kde se užívalo často prostého slovesa proti jeho složeninám, byla délka kořenné samohlásky zachována a zavlečena i do složenin. Kde se naproti tomu užívalo prostého slovesa zřídka u srovnání s jeho složeninami, tam pronikla krátká samohláska složenin i do prostého slovesa, po případě udržela se aspoň v těchto složeninách. Třeba tedy dokázati, že i materiál u typu 2b tomu nasvědčuje.

Máme zde slovesa, která se spíše vyskytují s praefixy; jako praefigovaná mají rozhodně většinu a proto ztratilo simplex svou délku. Jsou to:

č. *eiziti* proti *odciziti* a slov. *tujiti*, *tujim*, a *odtujiti*, *odtujim*, r. *čužditь* *odčužditь*, schr. jak obyčejně zas *túditì se*, *túdìm se*; *hlušiti* vedle *ohlušiti*, slov. *glušiti* *glušim* a *oglušiti*, *oglušim* (schr. *-glušiti*), r. *glušitь*, *glušišь* v. *glušišь*, *oglušitь*;

slepiti proti *oslepiti*, slov. *slěpiti*, *slěpim* a *oslěpiti*, *-im*, schr. ač *-slějěpiti* jen ve složeninách, přece zase *oslějěpiti*, *oslějěpim*, tedy původně s délkou (též *oslěpim*) a to je zde zase jen schr. zvláštnost jako často i v jiných obdobných případech, r. *slěpitь*, *slěpišь*, *oslěpitь*;

dariti, *darim* v prvotním významu ‚obdariti, darovati‘ proti *obdariti* a pod., slov. též *dariti*, *darim* (bez našeho pozdějšího ‚*darì se*‘) vedle *obdariti*, *-rim*, schr. *-dariti* vedle *obdariti*, *obdarim* tedy zase s délkou, ruština zde již kolísá *daritь*: *darjú*, *darišь*, ale též *dárišь* (v Moskvě *dórišь*) a *obdaritь*;

střeliti, *střelím* jest rozhodně v menšině proti celé řadě složenin jako *po-*, *za-*, *vy-* atd., slov. též *střeliti*, *střelím* vedle *postřeliti*, *-im* (začež obyčejně *postrěljati*); schr. *-strijěliti* a *zastrijěliti* (*zastřeliti*) *zastrijělím*, *zustrělím*, r. *-strěliti* (*strěliti*, obyč. *strěljátь*) *-strěljú*, *-strělišь* na př. *zastřelítь*, *zastřeljú*, *zastřelíšь*... *zastřeljat*;

grěšiti znamenalo původně ‚něčeho se chybiti‘ a proto s krátkou samohláskou ještě nyní: *hřešiti* vedle *zhřešiti*, *prohřešiti se*, *pohřešiti* atd., slov. *grěšiti*, *grěšim* vedle *pogrěšiti*, *-im* a pod., schr. *grijěšiti* *grěšiti*, *grjěšim* (*grěšim*) vedle *pogrijěšiti*, *pogrijěšim* (*pogrěšiti*, *pogrěšim*) a pod., r. *grěšitь*, *grěšú*, *grěšišь*, *pogrěšitь* a pod.; *měnitì*, *měním* bylo v menšině proti *vyměnitì*, *zaměnitì*, *přeměnitì* atd., slov. *meniti*, *menim* vedle *premeniti*, *-nim* a pod., schr. *mijěnitì se*, *mijěni se* vedle *promijěnitì*, *promijěním* a pod., r. jen v složeninách, což je příznačné a proto na př. *zaměnitь*, *zaměnjú*, *-měnišь*, ale též ještě na př. *percměnišь* (Boyer str. 39);

mladiti, mladím vedle *zmladiti, omladiti*, slov. *mladiti, mladím*, schr. *mláditi, mládím* vedle *pomláditi, põmládím* a pod., r. *molodítŭ, molodišŭ* vedle *pomolodítŭ*;

mračiti, mračím vedle *zamračiti, omračiti* (avšak *omráčiti*, betäubent, diferenciacie významu, slc. ale i zde *omračiti*), *pomračiti*, tak i slov. *mračiti, mračím* vedle *omračiti, pomračiti, zamračiti*, r. *mračítŭ, pomračítŭ* (cír. slov. tvar), schr. zase *mráčiti, mráčím* vedle *namráčiti se, su-, u-, za-*.

Též prostého slovesa *platiti, platím* užívalo se řidčeji než jeho složenin: *vyplatiti, zaplatiti, oplatiti, přeplatiti* a pod., s čímž souhlasí, jak již jsme viděli, slov. *platiti, platím* vedle *zaplatiti, zaplatím* a pod., naproti tomu čak. *pláti* a štok. *plátiti, plátím* vedle *doplátiti, dõplátím* a pod., s čímž zde zase souhlasí ruština: *platítŭ, plaću, plátíšŭ (plótíšŭ)* vedle *zaplatítŭ, zaplaću, zaplátíšŭ (zaplótíšŭ)*.

Pleniti, plením je poněkud nápadné, že podlešlo složeninám jako *popleniti, vypleniti, napleniti, zapleniti (sí)* a taktéž v slovinštině: *pleniti, plením* vedle *popleniti, -ím, zapleniti, -ím, opleniti, -ím, upleniti, -ím*; r. zastaralé je *polonítŭ* vedle *zapolonítŭ, -polonjũ, -polonišŭ*. Třeba uvážiti, že sloveso to bylo cír. slov. bezpochyby perfektivní a je ještě v ruštině, čímž se spíše vysvětluje převaha složenin. Schr. *plijèniti, plijèním* (*pléniti, plèním*), *poplijèniti, põplijèním*;

pustiti, pustím třeba tak posuzovati jako *střeliti* a jiná proti *upustiti, propustiti, rozpustiti, odpustiti, vypustiti* atd.

S tím souhlasí slov. *pustiti, pustím* vedle *dopustiti, izpustiti, napustiti, opustiti, popustiti, prepustiti, pripustiti, propustiti, rozpustiti, spustiti*; zde souhlasí také i srbskochrvatsčina, kde prvotní simplex **pùstiti, *pùstím* docela zaniklo a uplatnilo se nové vzniklé dekompozici, totiž *pùstiti, pùstím*¹ vedle *dõpùstiti, dõpustím, ispùstiti, ispustím* a tak i *na-, od-, po-, pod-, po-s, pre-, pri-, pro-, raz-, s-, u-, za-*, naproti tomu svědčí ruské tvary ještě pro někdejší délku: *pustítŭ, puščũ, pùstíšŭ*, imper. *pustì* a dále *propustítŭ, propuščũ, propùstíšŭ* atd.;

řešiti, řeším stě. snad již jen *rozřešiti* a mylnou etymologií *rozhrěšiti* (tak na př. Pass. 310 podle LF. V. 208), tak i r. *řešítŭ, řešũ, řešíšŭ* a častěji *otrěšítŭ, porěšítŭ, razřešítŭ*, ale slov. *rešiti, rešim, razrešiti, odrěšiti* a tak i schr. *rijèšiti, drijèšiti* od *odrijèšiti, rjèšim se, odrijèšiti, razdrijèšiti, razdrijèšim* a pod.;

¹ Brezník má *-pùstiti* (pak by bylo praes. **pùstím*) v Arch. f. sl. Phil. 32, str. 436, ale je to chyba, neboť správné *pùstiti pùstím* má nejen Vuk, nýbrž i Daničić (Akconti u glagola 2. izd. 1896, str. 52.)

ručiti, ručím znamenalo původně ‚podati ruku‘ (tedy spíše v. perf.), vedle *poručiti* (původně též jiného významu), *doručiti* a pod. Též slov. *ročiti, ročím* ‚podati‘ vedle *poročiti, -im, zaročiti, -im, vročiti, vročím*, *doručiti* a pod.; schr. ovšem zase s délkou *ričiti, rüčím, poručiti, porüčím*. V ruštině se prostého slovesa ani neuzívá, nýbrž jen v složeninách a v nich jsou stopy někdejší délky: *poručít, poručú, poručíš*, ovšem vedle *-ručú, -ručíš* a to platí i o ostatních složeninách (Boyer str. 39 u Breznika není tedy *poručít* uvedeno na správném místě str. 436);

sladiti proti *osladiti, přesladiti* a pod., *sušiti* proti *usušiti, osušiti* a pod., *zlatiti* vedle *pozlatiti*, podobně i slov. *sladiti, sladím* vedle *posladiti, -im, osladiti, -im* a pod., *sušiti* *suším, osušiti, -im, posušiti, -im* a pod., *zlatiti, zlatím* vedle *pozlatiti, -im, ozlatiti, -im* a pod., schr. zase *sládivi, sládivím* v. *osládivi, osládivím* a pod., *súšiti, súším* vedle *i(z)súšiti, i(z)súším, osušiti, osúším* a pod., *zlátiti, zlátím* vedle *pozlátiti, põzlátím*, ruština souhlasí s č. a slov. *solodít, solodú, solodíš* vedle *osolodít (osladít), nasolodít (nasladít)* a pod., *sušít kolísá: sušú, sušíš*, ale i *súšíš*; *zolatiti, zolodú, zolodíš* vedle *pozolatít, ozolatít* a pod. Sem třeba přičísti i č. *žlutiti, žlutím* vedle *požlutiti, nažlutiti, přižlutiti, ožlutiti*, slov. *žoltiti, žoltím, požoltiti, -im*, s tím souhlasí ruština: *želtít, želcú, želtíš, poželtít, výželtít*, proti tomu schr. *žútiti, žútím, ožútiti, ožútím,, požútiti, zažútiti*.

95. *Dělití, dělím* vyskytuje se jako simplex zajisté též řidčeji nežli jeho složeniny jako *podělití, rozdělití, oddělití* a pod., slov. též *děliti, dělím*, vedle *razdělití, -im, poděliti, -im* a pod., ruština zde kolísá: *dělít* a k tomu sice *děljú dělíš*, ale vedle toho též *děliš, rozdělít, podělít* a pod. Schr. zase *dijěliti dijelím* vedle *nadijěliti, nadijelím, iz-, po-, raz-, u-*;

dlužiti se, dlužím se vedle *vydlužiti se, prodlužiti, zadlužiti*, slov. též *dolžiti, dolžím*, což nyní ovšem má vlivem němčiny význam ‚beschuldigen‘, ale zachovaly se ještě složeniny jako *izdolžiti se, -im se*, ‚zbaviti se dluhů‘, *zadolžiti, -im*. Poněvadž se sloveso to stýkalo zde s *-dolžiti, -im* ‚dloužiti‘, které jest tedy jiného původu a významu, zaniklo jako i v ruštině. V srbskochrvatštině zase *dúžiti, důžím, odužiti, odužím, u-, za-*.

Podle slov. *-dolžiti, -im* měli byehom míti též v češtině *-dlužiti, -dlužím* místo *-dloužiti, dloužím*, ale pronikla tu délka ze základního slova ‚dlouhý‘, aby se rozeznávalo mezi nimi;

hasiti, -im vedle *uhasiti, pohasiti, zhasiti (shasiti)*, taktéž slov. *gasiti, gasím* vedle *ogasiti, -im, pogasiti, ugasiti, r. také gasít, gasú, -íš*, ale též *gásíš*. . . schr. *gásiti, gásím*;

hraditi, hradím proti celé řadě složenin: *zahraditi, uhraditi, od-, při-, vy-* a pod. taktéž slov. *graditi, gradím* vedle *ograditi, -ím, na-, pre-, za-* a pod. Tak má i ruština *gorodítʹ, gorozhú, gorodišʹ*, ale vedle toho ještě *gorodišʹ*... a schr. *grádití, grádím*;

jeviti, jevim proti slov. *javiti* (ne *jáviti*), *jávim*, schr. *jáviti, jávim*, r. *javítʹ, javljú, javišʹ* (uvádí se též *javišʹ*);

kaditi vedle *pokaditi* (vyskytuje se též již v eksl. překladě evang. Luk. 1. 9), *podkaditi, okaditi, zakaditi* a pod. V nové češtině obyčejně eufemisticky za *-smraditi*, slov. *kaditi, kadím, pokaditi, -ím, zakaditi, ukaditi (uditi)* a pod., s tím souhlasí dále r. *kadítʹ, kažu, kadíšʹ* vedle *kádišʹ, pokadítʹ, nakadítʹ*; schr. *káditi, kádím, na-, o-, pod-, pre-, za-*;

kaliti, kalím 1. ‚tvrditi, ocelovati‘ 2. ‚kalným, nečistým činiti‘, obyčejně *káletí* vedle *zakaleti* 1. i 2., *zkaliti (skaliti)* 1. i 2. a pod. Ruština by tomu nasvědčovala, že obě slovesa, různá svým původem, rozlišovala se i přízvukem v praslov.: r. 1. *kalítʹ, kaljú, zakaletʹ, mr. kaljty, zakalety*, 2. *kálitʹ, -sja* ‚konati svou potřebu‘, mr. *kaljty*, slov. již *kaliti, -ím* 1. i 2., *pokaliti* 2. a pod., schr. *káliti, kálím* 1. i 2. vedle *iskaliti, nakaliti, okaliti* (obyčejně 1.).

lepiti, lepím vedle *při-, po-, za-, od-* a pod., tak i slov. *lepiti, lepím, nalepiti, -ím, ob-, o-, po-, pre-, při-, s-, za-*; ruština se zase odchyluje: *lépitʹ, lépljú, lépišʹ* vedle *prilepítʹ, pere-, za-, s-, raz-, u-*; taktéž i schr. *lijepiti, lijepím* obyčejně jen ve složeninách: *olijepiti, olijepím* (a ještě s přízvukem na koncovce: *olijepiti, olijepím* ‚pulehrum evadere, fieri‘ snad prý *olijepjeti?*), *ob-, od-, při-, u-, za-*. Sloveso toto mohlo by se zařaditi též do typu 1b;

maliti, malím vedle *omaliti, zmaliti*, podobně slov. *maliti, malím* vedle *omaliti, zmaliti, umaliti*, r. však *málitʹ*, na př. *kleveta ne umálit slavy jeho* (Dalj) vedle *malítʹ*, které má jen trochu pozměněný význam. schr. *máliti, málím* vedle *omáliti, umáliti, umálím*;

mastiti, mastím bylo a je jistě vzácnější než jeho složeniny jako *omastiti, namastiti, pomastiti* a pod., taktéž slov. *mastiti, -ím* vedle *namastiti, -ím, o-, po-, pre-, za-*, tak i ruština *mastítʹ, umastítʹ, -ščú, -stíšʹ, namastítʹ, izmastítʹ (izmaslítʹ)* proti schr. *mástiti, mástím* vedle *zamástiti, zamástím*;

sněžiti, sněžím je nápadné, neboť se vyskytuje dosti často takto jako prosté sloveso, vedle toho ovšem též *nasněžiti, zasněžiti, osněžiti*, s tím souhlasí slov. *sněžiti, sněžím* vedle *nasněžiti, osněžiti, zasněžiti*, tak i r. *sněžítʹ, sněžú, snězišʹ* vedle *zasněžítʹ, nasněžítʹ, osněžítʹ*,

posněžitě, podsněžitě, proti schr. *snijěžiti* a s tím nesouhlasí *snijěži* vedle *osnijěžiti, ósnijěži* (což vykazuje zase délku);

u *světiti, světím* třeba připomenouti, že v církv. slov. se vyskytuje několikrát též jako perfektivní sloveso, kterému tedy spíše svědčil praefix (v Euch. sin. *svęti vodę sijo i sętwori ję byti... 6b 14* a jiné doklady), tedy *osvětiti, posvětiti, zasvětiti*, tak i slov. *svetiti, svetím, osvetiti, -ím, posvetiti*, tak i r. *svjatitě, svjačú, svjatišě, osvjatitě, posvjatitě*, avšak schr. *světiti, světím* vedle *osvětiti, ósvětím, posvětiti*;

valiti, valím vedle *navaliti, zavaliti, uvaliti, přivaliti, odvaliti* atd., tak i slov. *valiti, valím* vedle *dovaliti, iz-, na-, obaliti, od-, po-, pod-, pre-, pri-, raz-, u-, za-,* r. sice *valitě, valjú, vališě... ,* ale též *vališě...* vedle *dovalitě, zavalitě, vvalitě, izvalitě, navalitě, obvalitě, otvalitě* (3. sg. *otvalitsja*, ale též *otvalitsja* Dalj), *provalitě, povalitě* (3. sg. též *porálit*), *podvalitě, přivalitě* (3. sg. *přivalit*), *provalitě, rozvalitě, svalitě, uvalitě* (3. pl. též *uvaljat*). Zajímavé je, že se v srbskochrvatštině nevyskytuje ani *valiti* jako prosté sloveso, nýbrž jen ve složeninách, ale je zde jako i jinde v srbskochrvatštině délka zachována: *izvaliti, izvalím, navaliti, nadvaliti, ob(v)álití, od-valiti, poválití, podvaliti, preválití, přivaliti, proválití, razvaliti, sválití, uvaliti, zaválití*.

96. Někdy je těžko rozhodnouti, jaký přízvuk a tedy i jakou kvantitu mělo sloveso v praslovanštině. Tak č. *-kusiti, -kusím* by sem mohlo asi náležeti dle ruštiny, kde je též přízvuk na koncovkách: *iskusitě* (impf. *-kušát*), *pokusitěsja*, na rozdíl od *-kusitě, -kušú, -kúšišě* z praslov. **kpsiti, kousiti*, ale podle slov. *izkusiti, -kúsim, vkúšiti vkúšim* ,okusiti, náleželo by zase k typu 3, jako na př. č. *měřiti*, slov. *měřiti, męrim*, schr. *mjěriti, mjěrim* a r. *měritě, měrju, měrišě*. Taktéž srbskochrvatština svědčí pro praslovanský stoupavý přízvuk na samohláse v kmenu: štok. *okusiti, okusím*, což předpokládá simplex *-kúšiti, -kúšišě*.

97. Druhou skupinu sloves sem náležejících, jež se vyznačuje délkou samohlásky v kmenu praesentních tvarů, možno vysvětliti převahou těchto praesentních tvarů slovesa prostého nad jeho složeninami, jak bylo již podotčeno. Kdežto jsme v první skupině s krátkou samohláskou měli slovesa, kterých se užívá spíše v složeninách, neshledáváme se tak často v druhé skupině s něčím podobným. Proti Breznikovi (l. c. str. 438—39) podotýkám, že tato slovesa mají pravidelně od 2. os. sg. praes. přízvuk na kořenné samohláse, tedy r. *lupljú, loupám, lupišě, lupít*, inf. *lupitě, oblupitě -luplju, -lupišě*, štok. *podlúpiti se, podlúpim se*, slov. *lupiti, lupím, olupiti, olúpim*, č. *loupiti, loupím, oloupiti*. Byla zde tedy již aspoň v pozdní době praslovanštiny délka jak v prostém

slovese tak i v jeho složeninách. A že sloveso nevzniklo teprv na slov. půdě, ukazuje nám lit. *aplaupti* a *laupaū*, *laupyti*. Sem náležejí slovesa vyjádřující nějaký trvací duševní stav neb trvací děj: *libiti*, *libim* (původně i stč. ještě milovati), r. *ljubitъ*, *ljublju*, *ljubišъ*, imper. *ljubi*, *poljubitъ*, *poljublju*, *-ljubišъ*, čak. 3. pl. *polhibě*, štok. *ljubiti*, *ljubīš*, *poljubiti*, *poljubāš*, slov. *ljubiti*, *ljubiš* (ne *ljubiti!*);

č. *ráciti*, *ráciš*, *uráciti*, slov. *račiti*, *ráciš* (Rad 132, 160), štok. *ráciti*, *ráciš* a r. též *račitъ raču*, *rácišъ* (ale *nerácitъ*, *neráču*). Sloveso to mělo asi původně jiný, modifikovaný význam (srovn. etym.) s příslušnými praefigovanými tvary. Sem bychom mohli zařadit též *toužiti* a snad i jiná;

č. *blázniti*, *bláznim*, tak i slov. *blazniti*, *bláznim* (ne inf. *blázniti!*); schr. *blázniti*, *bláznim*; r. sice odchylně *blaznitъ*, *blaznišъ* (*blaznit menja* u Dalje), ale neosobně užívá se též tvarů od *bláznitъ*, dále *bláznitъsja* (*mně bláznilosъ* jako *pobláznilosъ*, je tedy *pobláznitъ*, ale zas *sobláznitъ*);

blouditi, *bloudim*, *poblouditi*, *zablouditi* souhlasí se slov. *bloditi* (ne *bljđiti!*) *bljđim*, *pobloditi*, *zabloditi*, avšak schr. *bluditi*, *bludim* (*bludim*) vedle *zabluditi*, *zabludim*, délka je zde ovšem zachráněna, a podobně v ruštině k *bluditъ* vedle *blužu*, *blúdišъ* též *blužu*, *bludišъ* vedle *zabluditъ* (mohlo by náležeti též k typu 1 b);

brániti, *brániš* (viz též *chrániti*) vedle *ubrániti*, *zabrániti* a pod., tak i slov. *braniti*, *brániš* vedle *obraniti*, *zabraniti*, schr. *brániti*, *brániš*, kajk. *braniti*, *branim*, *brániš*, *bráni* a ruský též *boronitъ*, *boronju*, *borónišъ*, *oborónišъsja ot...*;

brázditi, *brázdím*, tak i slov. *brazditi*, *brázdím* schr. *brázditi*, *brázdím* vedle *zabrázditi*, *zabrázdím* ‚přeorati‘ (do cizího pole), r. *borozditъ*, *borozži*, *borozdišъ*, *doborozditъ*, *izborozditъ*, *naborozditъ*, *oborozditъ*, *pere-*, *po-*, *pro-*, *vborozditъ*, *za-*;

brousiti, *brousím* vedle *nabrousiti*, *vybrousiti* a pod. slov. *brusiti* (ne *brusiti!*), *brusím* v. *nabrusiti*, *zabrusiti*, *obrusiti*, schr. *brusiti*, *brusím* v. *nabrusiti*, *nabrusím*, r. jen slož. *obrusitъ*, *-brušú*, *-brusišъ*;

dáviti, *dávím*, slov. též *daviti*¹ *dáviš*, štok. *dáviti* (kajk. ještě *daviti*) *dávīš* a tak i r. *davitъ*, *davlju*, *dávišъ*, tak i *zadavitъ*, *udavitъ*;

¹ Dle Valjavce mají tato slovesa v inf. *-iti* a po zániku *-i*: *-it*, na př. *hvalit*, avšak zde mohl býti přízvuk posunut na předcházející slabiku jako v štokavštině: *hvalít*. Dnes se dle něho vyskytuje v mluvě i starší *hvalíti* i mladší *hvalít*, ale nemá býti připuštěno **hvalíti*, jak má pravidelně u těchto sloves P l e t e r š n i k (Rad 132, str. 144).

drážďiti, drážďím (dříve *dražiti, dražím* slo. ještě *drašić*), tak i slov. *dražiti* (ne *dražiti!* Řad 132, str. 142) *dražím* a schr. též *drašiti, drašiš*, tak i *razdrážiti, razdrážím*, r. jen *razdrašić*, *-iš* a aby se nepletlo v iter. tvarech s *podražát* komu, proniklo *drazniti, dražniti, draznju, dražniš* a pod.;

hnízďiti, hnízďím vedle *zahnízďiti se* (bezpochyby pod vlivem *knízďa* nieméné i) slov. *gnězditi, gnězdím* a tak i schr. *gnijězditi, gnijězdím* vedle *ugnijězditi, ugnijězdím*, v ruštině se zase kolísá mezi *gnězzúš*, *gnězdišsja* a *gnězdišsja* k inf. *gnězdišsja* (Boyer str. 39);

chrániti, chráním (v. *brániti*), tak i slov. *hraniti* (ne *hrániti!*) *hrániš*, schr. též *hrániti hrâniš*, avšak zde ruština zase kolísá: *choroniti, polâbñiti*, k *choronju* je dále *choroniš*, ale i *choróniš* atd.;

chváliti, chválím vedle *pochváliti, schváliti*, tak i slov. *hvaliti, hválím* a schr. *hvaliti, hvališ*, taktéž i r. *chwaliti, chvalju, chvališ*... *chváljat* (mr. *chvalju, chvališ*);

klátiti, klátím, tak i slov. *klatiti, klátím* a schr. *klátiti, klátím*, taktéž i r. *kolotiti, koloču, kolótiš* (Boyer str. 38);

kouřiti, kouřím, tak i slov. *kuriti, kurím* a r. *kuriti, kurju, kuriš*; *krásiti, krásím* (slo. *krásić*), tak i slov. *krasiti, krásím* i schr. *krásiti, krásím, iz-, na-, po-, s-, u-*, ale r. dle typu 3: *krásiti, krásu, krásiš*; *krátiti, krátím* vedle *zkrátiti, ukrátiti*, taktéž i p. *krócić, króćę* i slov. *kratiti, krátím* a schr. *krátiti, krátím*, ruština kolísá: ke *korotiti, koroču* máme *korotiš* i *korótiš* (Boyer 40), tak i *ukorotiti*;

stě. *krútiti, krútím* (ně. *kroutiti, kroutím*), slov. *krotiti, krotím* bez udání přízvuku u Pleteršnika, schr. *krútiti, krútím* vedle *prikrútiti, okrútiti*, souhlasí i r. *krutiti, kruču, krútiš, okrutiti*, mr. *krutjty, krúču*, ale p. *kręcić*, str. však *kręcić (kręci mi się w głowie)*;

kroužiti, kroužím (stě. *krúz-*), tak i slov. *krožiti, króžím*, schr. též *okružiti, okrúžím*, r. *kružiti, kružu*, k tomu však *kružiš* i *krúžiš, okružiti, obklóiti*;

lěciti, lěcím (i slo. *liečiti*) a tak i slov. *lečiti, lěcím* (Afsl. Phil. 32, str. 440. Pleteršnik má nesprávně *lěciti, lěcím*), schr. *lijěciti, lječím* a i r. *lěčiti lěču, lěčiš, lěčit*. Praesens zde rozhodně mělo převahu a délka pochází bezpochyby již z praslov.

lěciti, lěcím 1. ‚schminken‘, na Moravě ‚biliti‘, *zaličiti* ausweisen, (ne ‚ausweisen‘, jak u Bernekera Et. Wtb. 720.), 2. ‚vypravovati, svědčiti‘, v. *obličiti (k o h o v č e m)*, ‚usvědčiti‘, slov. u Pleteršnika *lěciti, -im* má být *lěciti, lěcím* podle Valjavecovy pozn. ‚putzen, schminken‘, *prilěciti* ‚an-

passen', schr. *ličiti, ličim, okrášliti, obličiti, usvědčiti, r. ličítb, polieren', obličítb, usvědčiti*;

loučiti, loučím vedle *rozloučiti, sloučiti, vyloučiti* a s tím se docela shoduje slov. *ločiti, lóčím* vedle *razločiti, -lóčím, odločiti*, tak i schr. *ličiti, ličím, odlučovati* vedle *odlučiti, poličiti, razlučiti, slučiti, zalučiti*, str. *lučiti, luču* vyskytuje se často na př. *niktože da ne lučítb vet'chaago ot' novaago* (XII st.) a *lučiti sja, vzdáliti se, uprehnouti* (Sreznevskij Mat. II. sl. 58), nr. *razlučítb, -luču, -čišb, otlučítb, slučítb*¹. Ruština se tedy zde odchyluje;

louditi, loudím v. *vylouditi* a tak i slov. *luditi* (ne *lúdití*) *lúdim* (též *loditi, lódim* jako *motiti*), *ošáleti, podváděti* a tak i schr. *lúdití se, lúdim se* v. *zálúdití, zálúdim, ošáliti*, ruština zase kolísá: *ludítb, lužu* a k tomu *ludišb* vedle *lúdišb* (Boyer str. 39).

O *loupiti, loupím* se stala již zmínka nahoře;

mísiti, mísím a tomu odpovídá slov. *mešiti* (ne *mésiti*! Rad 132, str. 142), *měsim, měsíš*, schr. *mijěsiti, mješim* proti r. *měsítb, měšú, mésišb* atd., avšak mr. *měšty, mišu, měsyš*;

mlátiti, mlátím, zde jest délka pochopitelná, ač jsou časté složeniny *vymlátiti, namlátiti*, s tím souhlasí slov. *mlatiti, mlátíš*, schr. *mlátiti, mlátíš* (čak. ještě *mlātīt*) a r. *molotítb, moloču, molotíšb*...

stč. *mítiti, mítíš*, nč. *moutiti, mouíš* a *rmoutiti, rmoutíš* (slc. *mítit*), p. *mocić, mace*, s tím souhlasí slov. *motiti, môtíš, pomotiti, pomotím*... a schr. *mítiti, mítíš, pomítiti, pòmútím*, ruština měla však krátkou samohlásku: *mutítb, muču, mutíšb, zamutítb*;

prášiti, práším, naprášiti atd. a tak i schr. *prášiti, prášíš, oprášiti, óprašim*, avšak slov. *prašiti, prašíš* a r. *porošítb, porošú, porošíšb* atd.;

prouďiti, proudím a slov. *zaproditi, zaprodím*, *šterkem zasypati*, r. *prudítb, pružu* a vedle *prudišb* též *prúdišb*, *obehnatí hrázemi*;

ráciti, ráčím, viz nahoře;

řiditi, řidím (stč. *riediti, riedíš*) proti slov. *rediti, redím*, ale též *rediti, ředím*, což se shoduje s *řiditi*, kdežto *rediti, redím* odpovídá spíše č. *řaditi, řadím*, v ruštině je též dvojice: *rjadišb, rjažu, rjadišb*, ale také *rjádišb*, schr. *řediti, ředím, urěditi, urědím*;

roubiti, roubím, sekati, porážeti (stromy), *obrubu dělati*, srovn. *záruba, Verhau*, *na vrub řezati* (slc. *rubit*, ale *rúbat*), tak i slov. *robíti, rqbim* (Rad 132, str. 160), *obrubu dělati, sekati, porážeti*, tak dále i schr. *rúbiti, rúbim, obrubu dělati, húl nahoře royně zařiznouti* *ob-, po-*,

¹ Dalj sem též zařazuje: *V čom prilučťeja, v tom i súdiťsja*.

od-, *s-*, *za-*, r. též *rubitsь*, *rubljú*, *rubisъ* ‚rozsekati, porážeti a obrubu dělati‘, délka zde tedy pochází z praslovanštiny;

sloužiti, *sloužim* vedle *vysloužiti*, *zasloužiti* a pod., tak i slov. *služiti* (Valjavec Rad 132, str. 142), *služim*, schr. *služiti*, *služim* a i r. *služitъ*, *služú*, *služišъ*;

stoupiti, *stoupim* vyskytuje se nyní spíše ve složeninách, takže bychom spíše očekávali zde krátkou samohlásku, avšak souhlasí i slov. *stopiti* (Valjavec ib.), *stúpim*, schr. *stúpiti*, *stúpim* a r. *stupitъ*, *stupljú*, *stúpišъ*; *souditi*, *soudim* v. *odsouditi*, *usouditi* a pod., tak i slov. *soditi*, *sódiš*. schr. *súdiť*, *súdiš* a r. *suditъ*, *sužú*, *súdišъ*, *razsuditъ*, *-sužú*;

štítiti, *štítim* ‚chrániti‘, *zaštítiti*, tak i slov. *ščítiti*, *ščítis* (ne *ščítiti*, *ščítim*, jak u Pleteršnika), schr. *štítiti*, *štítis*, proti tomu r. *ščítitsja*, *ščičusъ*, *ščitišsja* (jako je *sadišsja*, *ložišsja*) vedle *zaščítiti*, *zaščiči*; *-tišъ*;

toužiti, *toužim* tak i slov. *tožiti*, *tóžim*, schr. *túžiti*, *túžis* (čak. 3. sg. *túži*) i r. *tužitъ*, *tužú*, *tužišъ*;

třibiti, *třibim* (slc. *triebít* ‚mlátiti, podsívati obilí na řičici‘ atd.) tak i slov. *trěbiti*, *trěbim* ‚čistiti, mýtiti‘ (Valjavec l. c. str. 142 a 160), schr. *trjěbiti* *trjěbim* ‚čistiti‘ vedle *iztrjěbiti*, *o-*, *raz-*, r. též *terebitъ*, *terebljú*, *terebisъ* ‚čistiti, škubati‘ vedle *istrebítъ*, *-trebljú*, *-bisъ*;

trousiti, *trousím*, tak i slov. *trósiti* *trósim*, v schr. jen v složeninách, jako *potrúsiti*, *pótrúsím* ‚rozsypaním něčeho znečistiti místnost‘, zato předpokládá ruština krátkou samohlásku: *trusitъ*, *trušú*, *trusišъ* vedle *natrusitъ*, *rastrusitъ*;

vábiti, *vábisъ*, tak i slov. *vabiti*, *vábim* i schr. *vábiti*, *vábim*, *do-*, *od-*, *po-*, *s-*, *za-*, v ruštině však k typu 3: *vábiti*, *váblju*, *vábisъ* atd.

98. V první skupině byla perfektivní slovesa dosti četně zastoupena. Jest však nápadné, že i zde máme dvě:

stoupiti, *stoupim* bylo již uvedeno. Dále ještě

koupiti, *koupim* a tak i slov. *kupiti*, *kúpiš*, i čak. *kúpiti*, *kúpiš*, *kúpil*, štok. *kúpiti*, *kúpiš* a též i r. *kupitъ*, *kupljú*, *kúpišъ*, imper. *kupi*. Délka i zde pochází bezpochyby z praslov. Je jisto, že simplex mělo i má nyní ještě převahu nad složeninami.

Měli jsme v skupině s krátkou samohláskou *hraditi* a tak bychom očekávali v češtině i **hlasiti*, **hlasím*, máme však *hlásiti*, *hlásím*, kdežto slovinština má *glasiti*, *glasim*, *oglasiti*, *oglasim* (viz Afsl. Phil. 32, str. 437), ruština má vedle *golositъ*, *gološú*, *golosišъ* a *golosišъ* ještě tvar více církevněslov. *glasitъ*, *glašú*, *glasišъ*, *vozglasitъ* (tedy docela jako *vrátitъ*, *vrášiú*, *vratišъ*), schr. *glásiti*, *glásim* vedle *o-*, *pro-*, *raz-glásiti*, *-glásim*.

99. Slovesa typu 3. Tato denominativa měla dlouhý stoupavý přízvuk na kořenné samohláске, na které přízvuk ten zůstává. V infinitivu se samohláska v praslovanštině zkrátila: štok. *müćiti*, čak. *sítit se*, *srítit* (r. *vstrétiti*), *hítit*, *obšit* (pověsiti), slov. *mysliti*, r. *mućiti*, č. *mućiti*, p. *męczyć*. Kde se ještě tento stoupavý přízvuk z praslovanštiny zachoval, musil býti pravidelně v prasarbštině zkrácen a tak máme v praesentních tvarech štok. *müćim*, *müćiš*... *müćimo*... *müće*, čak. *bävín se*, *odbävī*, *mislín*, *müćī*, *ränī*, *dositi se*, *zasvitil se*, *mírín*, *zmírīl*, *oprāvī*, *příprāvē*, *správimo*, *srítiš*, *srítīl*; r. *muću*, *mućiš*, *mućat*. V slovinštině přechází starý praslov. stoupavý přízvuk na dlouhé slabice před délkou v klesavý: *mīslīm*, *mīslīš*, *mīslīmo*... , *mīslījo*. V koncovkách bylo zde i kdysi též dlouhé.

100. Nápadné je zase, že máme v češtině a polštině v praesentních tvarech zkrácenou délku: č. *mućim*, *mućiš*... , p. *męczyę*, *męczyysz*. Máme jen v češtině vedle pravidelného *měřim* (v čak. *mírín*) též *mírīm*, *mírīš*... a ovšem pak i v infinitivu *mírīti*, kde se tedy diferenciací délka zachovala.

Upozornil na to již Brezník, že je v praesentních tvarech v češtině u všech sloves samohláska kořenná zkrácena, byla-li původně již v praslovanštině pod stoupavým přízvukem, a vykládal to tak, že v některých typech u III., IV. a V. konjugace byl stoupavý přízvuk zkrácen před následující délkou (č. *vidim*, slov. *vidim*; č. *lazim*, slov. *lāzim*; č. *pukám*, p. *pękam*, slov. *pōkam*, což mohlo býti přeneseno i do I. a II. třídy (Afsl. Phil. 32, str. 399 sl.). To ovšem nejde jen tak zhola.

Především třeba na to upozorniti, že máme v slovinštině klesavý přízvuk za původní stoupavý i tam, kde nenásledovala v praslovanštině dlouhá slabika, na př. *sędem*, stč. *sadu*; *krādem*, č. *kradu*; *będem*, *będeš*, č. *budu*, *budeš*; *lezem*, *lezeš*, č. *lezu*; dále *bįjem*, *bįješ*, *krįjem*, *u-mįjem*, *rįjem*, *šįjem*, *čųjem*, *dęjem*, *vpįjem*; u II. konjugace: *gīniti*: *gīnem*, *gīneš*... , č. *hynu*; *vęnem*, *vęneš*, č. *vadnu*, (*po*)*bęgnem*; u V. nejen *dęlam*, nýbrž i v 2. skupině sloves jako *sįpljem*, *māzem*, *ręzem*, *brįšem*; u 4. skupiny *sęjem*, *lājem*; u VI. *kupųjem*, *kupųješ*; *darovāti*: *darųjem*, *darųješ*.

Nahoře v § 65 vytkli jsme zvláštní shodu mezi čakavštinou a slovinštinou: proti štok. *māzati*: *māžem* máme čak. *māzat*: *māžen* a slov. *māzati*: *māžem*. Nemůže býti o tom pochybnosti, že v čakavštině byly dříve koncovky praesentních tvarů dlouhé, jako se zde dosud ještě zachovaly částečně a veskrz dále v štokavštině. Změna starého stoupavého přízvuku na délce v klesavý provedla se zde bezpochyby právě ještě před oněmi

dlouhými koncovkami. V slovinštině nalézáme tuto změnu — nehledě k jiným případům — u slovesa v praesentních tvarech před koncovkami, o kterých se musí předpokládati, že byly kdysi dlouhé (viz nahoře), ale i před takovými, které byly v praslovanštině krátké. Z toho můžeme snadno vyvozovati, že tato změna přízvuku stala se jen před dlouhými koncovkami a že tedy byly v slovinštině kdysi též všechny koncovky u slovesa v praesentních tvarech zdlouženy, jako jsou ještě nyní v štokavštině a částečně ještě v čakavštině a tím nabývámé nového styčného bodu mezi těmito jihoslovanskými jazyky.

Co se týče zkrácených délek v češtině, tedy případy jako *vidíš*, *visíš*, *vidí*, *visí* atd., jsou staré a pocházejí bezpochyby již z praslov. doby, srovn. *silám*, *silách* (proti *silami* s třemi plnými slabikami), *kravám*, *kravách* (proti *kravami*, viz V. Vondrák: Příspěvky z oboru slov. přízvuků v Slov. sborníku věn. . . . Frant. Pastrnkovi str. 31).¹ V pl. bylo tedy v 2. os. původně **vidíte*, později *vidíte* dle *vidíš*, *viří* atd. Zrovna tak u IV. konjugace u denominativ: *mysliš*, *myslí* atd. *Pukáš*, *děláš*. . . vzniklo z původního *dělaješ*, *pókaješ* a zde musila býti délka na 1. slabice bezpochyby již v praslovanštině zkrácena (v. Vondrák, Vgl. slav. Gramm. str. 274 § 197). Zbývají tvary jako *budeš*, *bude*, *lezeš*, *kradeš*, *hryžeš* a pod., dále *vadneš*, *hymeš*, *mažeš* a *kupuješ*. Nahoře v § 63 učinili jsme pravdě podobným, že i v češtině byly kdysi koncovky v příslušných vzorech těchto sloves zdlouženy, pak by bylo **būdeš* jako **vidíš* či lépe jako již *vidíš*, pocházelo-li zkrácení začátečné slabiky v posledním tvaru již z praslovanštiny, jak je pravdě podobné. Jen za předpokladu dlouhých koncovek možno v češtině zkrácení ono vysvětliti, jinak by to nešlo tak lehce. Vizme, jak byl nucen Lehr-Splawiński předpokládati zde metatonii stoupavého přízvuku v klesavý, ač se štokavština se svým *būdeš*, *vēnēš*, *māžeš* atd. vzpírala proti takovému znásilňování. (O prastowiańskiej metatonji 1918, str. 12).

Dodatek.

101. Po ukončení této práce dospěl jsem závěru, že musíme rozeznávat v praslovanštině dvojí období, v němž se pošínoval klesavý přízvuk na předcházející slabiku, neboť výsledek je různý. V starším

¹ K ště. příkladům *paniech*, *pánich*, *mlyniech* a pod. na téže str. tam uvedeným třeba ještě podotknouti, že jen délka koncovky *-iech*, *-ích* je oprávněna a že předcházející slabika musila býti původně krátká: **paniech*, **mlyniech* jako *kravám* atd. Délka tam pronikla z nom. *pán*, *mlyń*, nom. pl. *páni*, stě. *mlyńi* atd.